

## ПРИНЦИПИ НА ТВОРЧЕСКОТО МИСЛЕНЕ

*Иванка Съйкова\*, Светлана Съйкова\*\**



*Няма нищо по-важно от умението да се намери ключ към изобретението. Според мен това е по-важно от самото изобретение.*

*Г. Лайбниц*

В статията се обсъждат въпроси, пряко свързани със задачата за повишаване на иновативната активност на специалистите. Заедно със специфичната логика и механизмите на творческото мислене принципите изграждат фундамента, върху който може да се развива иновативната активност на човешкия капитал. Те са общовалидни за всички обществени дейности, включително за дейността на НСИ. В статията се прави опит да се свържат те с непосредствените задачи на професионалните статистици.

В различните области на науката и социалната практика принципите се приемат като ръководно начало в дейността. В теорията и технологията на творческото мислене те се използват и като практически подходи. И дори като специални инструменти за овладяване на технологията на творческото мислене. Те стимулират генерирането на

---

\* Проф. д.ик.н., УНСС, Doctor Honoris Causa на Пловдивския университет.

\*\* Проф. д.с.н., ръководител на Центъра за емпирични социални изследвания към Института за изследване на обществата и знанието при БАН; e-mail: sseykova@gmail.com.

нови идеи и претворяването им в полезни новости. Обект на разглеждане са шест основни принципа. Английският изследовател и педагог Е. де Боно<sup>1</sup> е обосновал и други принципи, които в случая не са обект на обсъждане.

### **1. Първи принцип: Произволен подход при търсене на нови идеи и варианти за решаване на проблемите**

„Произволен подход“ означава, че творецът е свободен от каквито и да било ограничения при избора на подходи, методи и инструменти за търсене на нови идеи. При раждането на новото произволният подход заема централно място. Издигнат е в първи принцип на евристичното мислене. Самата идея за свободен избор на подхода при търсене на новости в науката и социалната практика е изпълнена с евристични заряди.

Творчески мислещата личност е свободна да търси новите идеи по различни начини, с различни подходи и методи. Тя може да тръгне от произволно избрана точка, да изследва обекта от различни зрителни ъгли и изходни позиции. Свободно може да избира методите, средствата и инструментите, с които да търси алтернативи за решаване на проблемите.

Преди всичко творецът на новото може да фокусира вниманието си върху **елементите** на обекта. Изследването на обекта, за който ще се търсят нови идеи, може да започне тъкмо от неговите елементи. За да потърсим там възможности за благоприятни промени. Плодотворността на търсенията в тази насока се потвърждава от цялата история на науката и живота. Промяна в елементите можем да търсим, като преобразуваме и променяме съществуващите досега. Примерно, по брой, форма, големина, субстанцията, от която са направени, дори цветовото оформление и още много други.

В японските технически решения се демонстрира ярко изразен стремеж към миниатюризация на елементите и апаратурата като цяло, без това да нарушава функционалността и естетическите достойнства на създадените изделия. Чудесен пример за успешно изменение чрез ново организиране и рекомбиниране на елементите срещаме в мебелното производство. На едно изложение в Нидерландия е представена многофункционална маса. Тя не е монолитна. Съставена е от 12 модулни елемента - кухи тела. Събрани в едно, те образуват голяма маса за банкети. Няколко от частите ѝ се използват като масички за разговори. Отделни елементи служат като поставки за

---

<sup>1</sup> Е. де Боно (2015, с. 266 - 271).

телевизор, стереоуредба, вази с цветя, дори като столчета. Това е блестящ пример как смяната на вижданията ни за познатите елементи на обектите около нас е източник на успешни и много полезни продукти на творческото мислене.

Полезни промени могат да се търсят не само в техниката, но и във всички други области. Дори там, където е трудно да си ги представим. Да си помислим само колко отдели и звена в една институция, създадени някога за нещо полезно, отдавна вече са остарели. И не само са станали излишни. Много от тях по-скоро пречат, отколкото носят полза за институцията и обществото. Усъвършенстването на такива системи може да бъде по-успешно, ако поставим на „фокус“ техните елементи и връзки и потърсим възможности за полезни промени в тях.

При производството на стоки и услуги, както и при всяка друга социална дейност, промяната в елементите може да съдейства за икономия на ресурси. В едни случаи промените в елементите могат да създават по-голям комфорт при съхранението и използването на продуктите. В други могат да осигурят по-успешно управление на производството и организацията на дейностите и т.н. В някои случаи елементите могат да се прегрупираат, комбинират и окрупняват. В други - да се раздробяват или разединяват. Естествено, това пряко преобразува и изменя и връзките между тях.

Различен може да бъде нашият подход при решаване на някакъв житейски или научен проблем, когато се опитаме да си представим неговите **връзки и отношения** по друг, дори необичаен начин. Примерно, чрез реструктуриране и представяне на връзките по нов начин, чрез включване на нови и отстраняване на съществуващи, но неудобни вече връзки. Това може и трябва да се прави не само с вътрешните връзки между елементите на обекта, но и с неговите връзки с други обекти от действителността.

Много полезно е, ако творецът си създаде трайна нагласа да фокусира вниманието си и върху **функциите** на изследваните обекти. Все с цел да търси полезни изменения в тях. Освен по известните, те могат да се комбинират и по много други начини. Да се разделят или обединяват, да се ликвидират стари и да се включват нови функции на обекта. Напълно възможно е по този начин да се е появил и кухненският робот. На създателя му хрумнала щастливата идея да събере в едно много от функциите, които изпълняват различните инструменти и уреди в кухнята. Читателят ще забележи, че в случая на автора не са били нужни никакви други нови идеи, нито ново научно откритие. Дори идеята за работа не е нова - тя отдавна вече съществува. Използваният двигател също е бил добре известен. Единственото ново (и безспорно много полезно)

хрумване е дошло, когато авторът е фокусирал вниманието си именно върху функциите и е разкрил възможност те да се комбинират и подредят по друг, по-рационален начин.

Многообещаваща посока в търсенето на нови подходи е съзнателно да се атакуват **принципите**, върху които или в името на които е създадено и функционира нещо в обществото. Да се отказваме от старите и да търсим нови. Ако става дума за техническа система, могат да се разкрият възможности за замяна на едни принципи на функциониране с други - например замяна на механична система с акустична, химична, оптична. Вместо дълготрайните и скъпоструващи дрехи, които много скоро излизат от мода, се произвеждат по-бързо заменящи се, но и по-евтини. При производството на материални блага замяната на дълготрайни и скъпоструващи вещи с еднократни, по-евтини, по-хигиенични, по-модерни и т.н. отдавна е станала утвърдено перспективно направление в търсенето на полезни промени. На мястото на металната спринцовка за инжекции се появи еднократната пластмасова. Тя е не само по-евтина, но и осигурява по-добра стерилност. Появиха се вече чинии и прибори от пластмаса и картон, термометри от хартия и други подобни. Ако говорим за производството на статистическа информация, за ревизията на изходните начала, върху които почива тя, могат да се открият идеи за промяна, насочени към повишаване на ефективността.

Много продуктивно се оказва и вниманието към заложените **концепции**, върху които се основават човешките дейности и отношения. Тази възможност се разглежда подробно при методите за стимулиране на новаторското мислене. Смяната на концепцията е изключително плодотворен метод за откриване на нови идеи и възможности във всички области и в частност в дейността на Националния статистически институт (НСИ). Вместо да разглежда геометрията с очите на Евклид и неговите ученици и последователи, Лобачевски погледнал на нея по друг начин, като сменил концепцията. Той допуснал, че не само телата се разполагат по права или крива линия, под един или друг ъгъл в пространството, но и че самото пространство е изкривено. От това незначително на пръв поглед изместване се ражда неевклидовата геометрия - геометрията на изкривеното пространство. Без нея излизането в космоса би било немислимо. Вместо да разглежда времето като абсолютно независимо (както е при Нютон), Айнщайн приема, че времето е относително и на свой ред зависи от скоростта и масата на движещите се тела. От този нов подход се раждат специалната и общата теория на относителността.

Търсенето на идеи и решения в **обратна посока** е друг много продуктивен и изпълнен с евристични заряди, различен подход. Вниманието на новатора тук се насочва

към търсене на идеи в непознати и слабо изследвани посоки, където други още не са търсили. Тъкмо там шансовете за нови и значително по-ефективни идеи и решения са много големи. Питаме се многократно какво пречи да се реши транспортният проблем на столицата. Причините често изглеждат „обективни“ и поради това трудно преодолими. В действителност те служат главно за оправдание. Може би ще спечелим повече, ако се запитаме не какво пречи, а какво може да помогне за успешното му решаване. Изместването на акцента от причините и задръжките в обратна посока - към факторите, благоприятстващи неговото решаване - сигурно ще помогне да се съсредоточи вниманието върху неизползвани алтернативни възможности.

Вместо да се питаме какво пречи да се подобри административното обслужване на гражданите, може би по-добре ще ни помогне отговорът на въпроса какво губи обществото от това, че досега то не е рационално решено. Ако по-нататък съпоставим последиците от нерешените проблеми в посочените области - изгубеното социално време, негативното влияние върху дисциплината на работещите, разстроените нерви на хората и други подобни - с необходимите ресурси за тяхното оптимизиране, не е трудно да се намерят по-разумни решения. И сигурно не едно, а много повече и по-ефективни.

Един любопитен пример за ефекта от това „обърнато наопаки“ разглеждане на проблемите. Английският лекар д-р Дженер си задал въпроса не защо боледуват хората от смъртоносната едра шарка, а защо доячките рядко боледуват от нея, а когато това се случи, оцеляват много по-често от останалите болни. Така вниманието се насочва в по-плодотворна посока и се ражда ваксината против едрата шарка. По-късно тя се превръща в специфичен подход за превенция и спасение и от много други болести. Когато се поставя задачата за провеждане на едно статистическо изследване, въпросът не може ли да се мине и без такова ни подсеща да търсим други източници за набавяне на исканата информация.

В търсенето на различни подходи можем да спираме вниманието си и върху **механизмите**, чрез които функционират обектите, върху **технологиите и методите**, чрез които се осъществяват дадените дейности, както и върху **факторите**, от които те зависят. Можем да се интересуваме дали е възможно да се замени един механизъм на действие с друг. Това важи за търсенето на новости в техниката и технологиите, а също и в управлението на сложните социални системи, включително и на НСИ.

Значителни евристични заряди при търсенето на нови, по-разумни решения се откриват и когато оценката на даден проблем се извършва не с един-единствен, а с различни критерии. Съзнателното **изместване на акцентите от един критерий към**

друг създава благоприятни възможности за откриване на повече и по-добри варианти за неговото решаване. Много полезно се оказва то и когато обсъждането на проблема е стигнало до задънена улица, т.е. когато полезно решение не се вижда. Смяната на критериите може да ни разкрие желан изход. Тя може да ни накара да преоценим онова, което сме свикнали да разглеждаме като ефективно или неефективно, като важно или незначително. Или да преобразуваме проблема така, че той да стане решим. Можем дори да заменяме една задача с друга, ако за целта тя се окаже по-реалистична и постижима.

Добре ли ще бъде да се проведе една анкета сред населението? Отговорът на този въпрос не е еднозначен. В един аспект, или с мярката на един критерий, идеята наистина изглежда много добра. Няма нищо лошо в това да научим какво мислят хората по проблеми, интересуващи обществото и управлението. От друга гледна точка, то безспорно изисква пари, време и изобщо - разход на социална енергия на нацията, както и други ресурси. Тогава е нужно да отчетем и другия критерий - доколко направените разходи ще се оправдаят с ползата, която допитването евентуално би ни донесло<sup>2</sup>.

Нови подходи бихме имали и когато пренасяме **по аналогия** готови решения, принципи, механизми, структури, елементи от други области. Историята на цивилизацията свидетелства, че заимстването на решения от други области, включително от природата, е много перспективно направление в търсенето на евристични идеи. Затова немалко от решенията в различните дейности са заимствани от природата - наготово или чрез модификация на нейни решения. В техниката методът на аналозиите се оказва толкова плодотворен, че се е превърнал в основен принцип при търсене на нови технически и технологични решения. Върху тази основа е развит и успешно се използва и един сравнително нов и много полезен клон на познанието - биониката.

Методът на аналозиите е приложим във всички други области на познанието и живота. Оказа се, че по аналогия със съществуващите чисто технически информационни системи вече са разработени и се използват много продуктивни модели в мисловния процес. Тъкмо те дадоха възможност да се надникне по-дълбоко в процеса на мисленето. И да се разкрият важни аспекти от интимните механизми при раждането на новото. През последното десетилетие този метод успешно се прилага и в дейността на държавните

---

<sup>2</sup> Трябва да признаем, че днес у нас често се прекалява с такива анкети. Най-вече когато за това плащат данъкоплатците, а не поръчващите. Особено настървени към това са политиците, а ползата често остава съмнителна и вместо полза може да причинява вреди.

статистически агенции. В предложения от Евростат модел на статистическия производствен процес са заимствани много полезни идеи от областта на бизнеса.

Върху пренасянето на идеи по аналогия от една област в друга са развити значителен брой методи за евристично мислене. Те стимулират много продуктивно не само търсенето на по-разумни решения на проблемите, но и нещо не по-малко важно - подпомагат формирането на трайни навици и умения за творческо мислене у личността.

Нов подход можем да открием и при съзнателната **смяна на мащабите** при изследване и оценка на обектите и техните проблеми. Промяната на мащаба означава да се разширява или стеснява полето на нашите търсения. Това често разкрива възможности за по-ефективни решения на проблемите. Когато един проблем се изследва и оценява в един мащаб, той може да изглежда труден, дори безизходен. При друг мащаб (друга рамка) могат да се разкрият благоприятни изходи, дори не един, и проблемът да стане напълно решим.

Де Боно (1915) посочва един поучителен пример. Японски търговец на стоки за бита и хранителни продукти в Токио установява, че транспортните разходи са много високи, а възможностите за съкращаването им като че ли са изчерпани. Сполучливо било хрумването му да излезе извън рамките на фирмата, да се обедини с иначе конкурентни фирми, за да използват общ транспорт при зареждане на магазините в Токио. Новият мащаб им позволил да снижат средно с 85% транспортните разходи! Това решение имало и други, дори по-важни ефекти. Например намаляване на задръстванията в града и замърсяването на околната среда с вредни емисии, по-висока печалба, възможности за намаляване на цената за потребителите. Иначе търговците си остават конкуренти. Примерите могат да продължат още дълго, но това едва ли е нужно, за да се убедим в необходимостта и ползата от прилагането на принципа на произволния подход при евристичното мислене.

Може без преувеличение да се твърди, че принципът на произволния подход е намерил блестяща реализация и при създаване на много от методите за стимулиране на евристичното мислене - нещо, в което читателят ще се убеждава многократно, когато се запознава с технологията на творческото мислене.

Разгледаните насоки и примери за избор на нови подходи в творческото мислене ни убеждават, че възможностите тук наистина са безгранични. В това са и нашите шансове за намиране на нови идеи и различни алтернативи за по-ефективни решения на проблемите, които стоят пред личността и обществото.

Както видяхме, това никак не е трудно. Шансовете за успех при разглеждания принцип се предопределят от безкрайното разнообразие на съдържание и форми на обектите от действителността. От богатството на неизброимите им връзки и отношения между тях. И всяко изместване на фокуса на нашето внимание върху тях може да помогне за откриване на нови идеи.

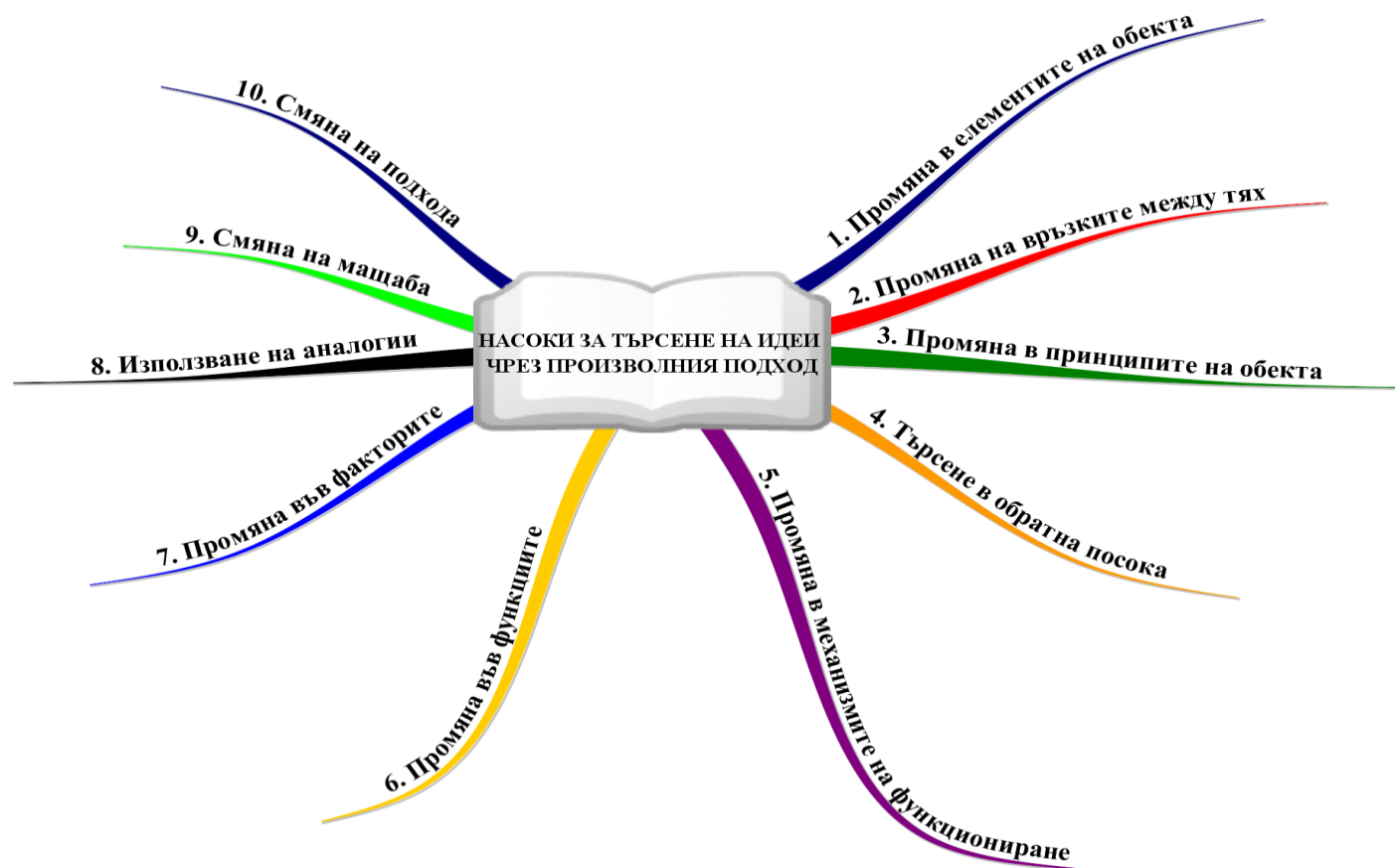
Освен това принципът се оказва много полезен не само когато решаваме обществените проблеми, но и нашите лични, на семейството, на близките си. За целта винаги могат да се намерят не един, а много и различни подходи за тяхното преодоляване. Значи трябва да ги търсим! Ако при една простъпка на детето наказанията не помагат, може би една похвала в аванс, една разбираща усмивка или шега могат да направят противоречията по-лесно преодолими. Никак не са редки оплакванията за влошени или трудни взаимоотношения и неразбиране между хората в една фирма или институция. П. Дракър (2005) смята, че проблемите тук са много лесно решими при три условия: 1) да попитаме другите какво очакват и искат от нас; 2) какво ние очакваме от тях; 3) когато се уточним - да спазваме уговорките. Той отнася това към работещите в една организация, но те са валидни и за всички други човешки взаимоотношения, включително между приятели и роднини.

Но да се върнем на функциите на първия принцип. Внимателното вглеждане в примерите, демонстриращи първия принцип на евристичното мислене - произволния подход, разкрива неговата значима роля за раждането на евристични идеи. Тук този принцип изпълнява няколко съществено важни функции, като очертава: 1) възможности за разширяване на полето на търсене на идеи за промяна; 2) полезни насоки за съзнателно активиране, смесване и взаимодействие между информационните клишета; 3) практически неограничени възможности да погледнем на обекта по друг, различен от досегашните начини и там да търсим нови идеи и възможности за промяна; 4) стимулира смяната на акцентите при изследване на обектите, а те са един безотказен механизъм за успешни новаторски търсения; 5) подпомага формирането и развитието на уменията и опита ни за творческо мислене.

Очертаните насоки и акценти при търсенето на идеи за нови решения чрез произволния подход са представени обобщено на фиг. 1.



Фигура 1



На фиг. 1 е представена мисловна карта (Mind Map)<sup>3</sup> с 10 насоки за разширяване на зоната и подходите при търсене на идеи за евристични решения. В тях статистикът ще открие цяла вселена от възможности за творчески изяви.

Приключвайки с първия принцип, ще изтъкнем, че когато човек е убеден в безотказната му „работа“, съзнателно и целенасочено ще се стреми да използва не един, а повече подходи при търсенето на евристични решения. Но за целта е нужен специален тренинг.

## **2. Втори принцип: Стремех за освобождаване на мисълта от плена на господстващите идеи**

Какво е това „господстващи идеи“ в мисловната система на човека и кога те стават толкова опасни, че ни превръщат в свои пленници? Към господстващите (доминиращите) идеи принадлежи всичко наследено, усвоено и/или използвано от нас в науката и социалната практика. Тук се включват и достигнатите знания в различните области на науката, и натрупаният опит, и техниките и технологиите, с които работим, и социалното устройство, обществените ценности, отношението ни към нещата и още много други. В плен на всички тези неща попадаме веднага, щом те се утвърдят и станат господстващи. Тогава трудно виждаме потребността от промяна и усъвършенстване<sup>4</sup>. Е. де Боно обяснява плена на господстващите идеи със специфичните механизми и логика, чрез които функционират самоорганизиращите се информационни системи, каквато е и мисловната система.

Вторият принцип означава преди всичко да си даваме сметка, че усвоените знания и опит, правилата, които сме възприели, усвоените професионални умения, нашето отношение към явленията и процесите от действителността никога не са - и никога не биха могли да бъдат - съвършени, нито идеални. Всяко знание е ограничено. Натрупаният опит, който притежаваме и използваме - също. Повечето от знанията и опитът ни служат успешно. Други могат да се окажат верни, но едностранчиви. Трети могат дори да бъдат погрешни и поради това вредни. Тук се включват и предубежденията.

Безкритичното възприемане на постиженията в науката и социалната практика, догматичното и застинало отношение към тях са една от най-големите бариери срещу

---

<sup>3</sup> Идеите, теорията и техниката за разработване на мисловни карти (Mind Map) принадлежат на английския изследовател Т. Бюзан. Те са предназначени за по-лесно, бързо и трайно запаметяване на знанията.

<sup>4</sup> Попитали А. Айнщайн как се правят изобретенията. „Много просто - отговорил той - всички знаят, че това е невъзможно. Случайно се намерил един, който не знаел това, и го направил.“ Значи този човек не е бил в плен на тезата, че това е невъзможно.

евристичното мислене. Пленът на господстващите идеи се поражда от мисловните модели и механизми, обслужващи обичайните, рутинни дейности. Без тях не можем. Но заедно с това те пораждат и задръжки, работещи срещу творческото мислене на личността. А в крайна сметка и срещу прогреса. Да осъзнаем тази истина и да се научим да се борим срещу нея, е толкова важно, че много съвременни автори нареждат плена на господстващите идеи, на старите разбирания и приложението им в живота сред най-големите врагове на евристиката.

По принцип никога не бива да се забравя, че знанията и опитът, които сме наследили от цивилизацията или сме постигнали по пътя на собствени прозрения, са само една, в най-добрия случай - само няколко от неограничените възможности за успешни действия при решаване на проблемите. Възможности за усъвършенстване и развитие на обектите от действителността се разкриват само когато не се задоволяваме с постигнатото и постоянно подлагаме на преоценка съществуващото. И без да сме нихилисти, т.е. привърженици на голото отрицание, винаги да се стремим да търсим нови идеи и алтернативни възможности за по-успешно решаване на заобикалящите ни проблеми.

Ако се върнем към първите създатели на автомобила, не е трудно да съобразим, че в стремежа си да заменят талигата и файтона с нещо по-добро, те са използвали една възможност за по-ефективни решения - автомобила. Разбира се, за времето си (и все още) неговата поява е безспорно изключително постижение на научно-техническата мисъл. Днес е ясно, че той е не само благо, но и сериозна беда за човечеството - със замърсяването на околната среда, задръстванията по пътищата, катастрофите, дефицита на използваното гориво в планетарен мащаб, обездвижването на човека, седнал зад волана, и други подобни. Ясно е, че човечеството съвсем не е решило идеално своя транспортен проблем.

Оценявайки автомобила през призмата на втория принцип на евристичното мислене, виждаме, че това епохално откритие е било прието не защото е било идеално или единствено, а само защото е дошло да замести по-малко ефективните дотогава транспортни средства. Сигурно е, че новаторите не са имали подръка други по-добри варианти за решения. Днес учените и практиците се замислят сериозно как да изменят автомобила така, че той да служи по-добре на човека. Или просто да го заменят с нещо друго, по-разумно.

Така по принцип стоят нещата с всичко овладяно и използвано от човека - технологии и техники, научни теории, социални отношения, морални норми, човешки

принципи и други подобни. С творческите си усилия във всеки момент обществото стига до някакви решения на своите проблеми. И ги прилага в практиката. В следващия момент вече се налага да се мисли как те могат да бъдат изменяни, усъвършенствани или замествани с нещо по-добро.

Всяко практически приложимо изобретение, принцип и други открития на човека означава, че е придобито нещо ново и полезно - нещо, което по-рано не е съществувало. Много скоро на това ново трябва да се гледа като на вече остаряло. И следователно подлежащо на по-нататъшно усъвършенстване или замяна.

Вторият принцип на евристичното мислене съветва да не се изчаква с търсенето на нови решения или идеи за тях. Това означава да не се оставя без въпроси нищо от създаденото и наследеното в историческото развитие на нашата цивилизация. Изискването се отнася не само до техниката и технологиите при производството на материални блага и услуги. То засяга и всички останали дейности на човека, включително и областта на статистиката<sup>5</sup>. Както и общественото устройство, духовната сфера, науката, изкуството, взаимоотношенията между хората и всичко друго.

Азбучна истина за новатора трябва да стане тезата, че нито един предмет, нито една теория или методология и знания, създадени от ума и ръцете на човека, не са толкова съвършени, че да не се нуждаят от по-нататъшно усъвършенстване. Да допуснем противното, би означавало да обречем на застои и социалната практика, и знанията ни, и прогреса на обществото като цяло.

Принципът за отказ от плена на господстващите идеи в теорията и практиката не означава отказ от всичко постигнато. Той по-скоро означава да осъзнаем необходимостта от непрекъснато изменение и развитие на всичко около нас. Бедата понякога идва от факта, че в стремежа си да се освобождаваме от плена на господстващите идеи, можем да отречем и нещо полезно от създаденото досега. При това без да сме осигурили на негово място нещо ново, по-добро и по-рационално. Би било крайно неразумно и много опасно новите поколения да отхвърлят всичко наследено от предходните и винаги да започват отначало. На практика това почти не се случва. Почти, но не винаги. Преходът на страните от Източна Европа е пълен с много горчиви примери. Напротив, от всичко създадено с усилията на човека трябва да съумяваме да извличаме максимална полза. Историята потвърждава хилядократно тази

---

<sup>5</sup> През последните десетилетия в НСИ се извършиха и продължават да се внасят полезни новости. Усилията в това отношение се похвални. Но както във всички други дейности, така и в системата на НСИ има място за генериране на нови идеи и внедряването им в практиката. В не по-малка степен това се отнася до статистическата теория и методология.

максима. И всеки опит за преоценка и отричане трябва да бъде насочен, от една страна, към запазване на доброто и разумното, а от друга - към непрекъснато развитие на технологичния, икономическия и социалния прогрес<sup>6</sup>.

В други случаи бедата идва от факта, че с лекота се примиряваме с вече създаденото и не се замисляме за промяна. Това ни прави инертни. Резултатът е неизбежен застои и задържане на прогреса. Веднъж свикнали с придобитото, много бързо забравяме, че то е само една малка частица от неограничено многото възможности, че винаги може да има и други алтернативи, по-разумни решения. Понякога нещо от усвоените знания и опит ни се струва много добро, дори съвършено. Тогава то изглежда неподлежащо на промени. Такава позиция неизбежно ни прави бавноподвижни в мисленето и поведението и води до прекалено дълго примиряване с постигнатото досега. Така човекът неволно изпада в плен на господстващите идеи - разбирания, теории, технологии, техника, произвеждани блага и услуги. Ние дори не можем да си представим колко много неща от веднъж усвоеното бързо се превръщат в догма на мисълта и поведението. Всичко това само по себе си е огромна бариера пред устрема на личността да търси нови идеи. А без тях раждането на полезни новости и по-ефективни решения е просто немислимо. Тогава трудно се реализира общественият прогрес във всичките му измерения.

Към целенасоченото освобождаване на съзнанието от този плен е насочен вторият принцип на евристичното мислене. Може да се каже, че неговото мото е: *Колкото и добро и ефективно да изглежда едно практическо или теоретично постижение, винаги има място за преоценка на неговите предимства, ограничения и недостатъци, винаги могат да се намерят нови по-добри решения.* И те непрестанно трябва да се търсят.

Примери за нежелани последици от плена на господстващите идеи има твърде много и в по-далечното историческо минало, и в наше време. Догматичните и по същество погрешни представи, с които се отричаше наследствеността, задържаха развитието на генетиката в страните от Източна Европа с почти половин век. Нашето общество плати и продължава да плаща данък на погрешни виждания за ролята на частната собственост. По-рано тя беше отричана, днес се преекспонира, като се забравя, че и държавната собственост има своето място. Криворазбраното „идейно-политическо

---

<sup>6</sup> Ако не можем или не виждаме как да променим нещо, което не ни харесва, с друго, по-ефективно решение, по-разумно би било да не бързаме да рушим това, което имаме.

единство“ на обществото доведе до нетърпимост към инакомислещите. Тази нетърпимост продължава и днес.

В дейността на НСИ дълго време е бил недооценяван проблемът за връзките с обществеността, както и необходимостта от оптимизиране на взаимоотношенията между участниците в статистическите изследвания - преки и косвени.

Едва ли са нужни повече примери, за да се осъзнае вредата, която рутината, догматизмът и пленът на старите идеи носят на обществото. Приключвайки, ще отбележим, че вече има разработени множество инструменти, методи и подходи за успешна борба срещу плена на господстващите идеи. Те могат да се намерят в публикациите по технология на творческото мислене<sup>7</sup>.

Стремежът за освобождаване от плена на господстващите идеи неслучайно е издигнат в основен принцип на евристичното мислене и поведение. В тази си роля той изпълнява няколко съществено важни функции: 1) руши бариерите, пораждани от навика ни да се помиряваме с постигнатото, и разбива инерцията и застоя в техническото, технологичното и духовното развитие на обществото; 2) разширява полето за търсене на новости отвъд границите на досегашните знания и опит; 3) съдейства за ускоряване на прогреса чрез полезни промени в науката и живота; 4) помага за формирането на трайни знания, умения и нагласи на личността за творческо мислене и поведение; 5) стимулира и окуражава усилията на твореца. За да действа всичко това наистина успешно, са разработени теорията, методите и инструментите на латералното мислене. Читателят, запознат с технологията на творческото мислене, сигурно е забелязал, че в явен или неявен вид вторият принцип присъства в преобладаващата част от методите за творческо мислене.

### **3. Трети принцип: Стремеж за контрол върху прекомерно строгия контрол на нашето мислене**

Какво е контрол на нашето мислене и кога той започва да става прекалено строг и опасен - дотолкова, че трябва да се защитаваме и предпазваме от него? И дори да издигнем тази защита в основен принцип на евристичното мислене.

За да се ориентира в ситуациите, да прави оценки и да взема решения за успешното си взаимодействие със себеподобните и с околната среда, да намира нужния изход и да действа адекватно, в мисловната система на човека трябва да работи някакъв контролиращ механизъм, който помага на личността успешно да прави това. И наистина,

---

<sup>7</sup> Фундаментални познания в тази област предлага книгата на Е. Де Боно *Serious Creativity. Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas*, 1993.

такъв механизъм има - това е *механизмът на нашето логическо мислене*, включително и т.нар. здрав разум. Те са изградени върху знанията и натрупания хилядолетен опит на поколенията. Контролът на логическото мислене не е просто полезен. Той е жизненонеобходим на всеки от нас. Помага ни да овладяваме и успешно да прилагаме опита и знанията си в живота. Както и да търсим и намираме нови по-разумни решения на нашите проблеми. Без логическия контрол върху нашите постъпки и поведение животът неизбежно би се превърнал в неуправляем хаос. Без този контрол човекът едва ли би имал шанса да оцелее.

Тъкмо този контролен механизъм ни помага във всеки момент да се ориентираме в ситуациите, в които попадаме, и да ги оценяваме. Той определено помага на човека да се подготвя и като специалист в дадена област. Да контролира поведението си при взаимоотношенията с другите хора и със заобикалящия го свят. Да намира успешни решения на проблемите. С една дума, контролът на нашето логическо мислене е необходим и при използване на познатото, и при оценка на непознатото, т.е. при търсенето на нови полезни идеи. Нуждаем се от него и при репродуктивното, и при творческото мислене.

Като правило контролиращият механизъм в нашето съзнание „работи“ добре и ни обслужва адекватно. За съжаление, това невинаги е така. Контролът на логическото мислене на човека не е безпогрешен, още по-малко идеален. Затова понякога се случва да грешим. Обикновено това става по различни причини. Поради недостатъчните ни знания за закономерностите, които управляват явленията и процесите от действителността. Или поради недостатъчния личен опит в дадена област. Честа причина е липсата на информация. Или такава има, но в даден случай не си я спомняме. Понякога тя е налице, но не можем да я проумеем. Или поради други ограничения, върху които се основават нашите, иначе логически разсъждения и оценки.

Това поражда опасността да грешим в разсъжденията, в преценките и постъпките си. Рискът за такива грешки е налице при репродуктивното мислене - когато имаме работа с напълно познати неща и с рецептурното, буквално прилагане на знанията и опита. Много по-голям е рискът обаче, когато се срещаме с напълно непознати неща. Когато имаме работа с нови идеи, срещани за първи път. Или с известни, но неутвърдени открития, по които се водят спорове; познати, но неприлагани досега в дадената област. Понякога се случва и поради самонадеяност. Тогава идеята не се признава, докато практиката не я потвърди.

Предвид обстоятелството, че механизмите на нашето логическо мислене и контролът върху него са изградени само върху познати неща, това е напълно обяснимо. Новите идеи (теория, откритие, изобретение и други) понякога могат да противоречат на здравия разум. Да не се съгласуват напълно с досегашните знания и опит. В други случаи познанията ни са едностранчиви и поради това лесно могат да ни подвежат. Тъкмо в такива случаи новата идея ни се струва странна, невъзможна, безсмислена, дори налудничава. И бързаме да я отхвърлим като несъстоятелна, абсурдна и нелогична. В резултат предлаганите нови решения се осъждат като необосновани и незаслужаващи нашето доверие.

Обикновено това става не от зла воля (макар понякога да срещаме и това). И не защото идеята е лишена от здрав смисъл или е неплодна. Най-често това се случва, защото *ние не знаем* (и е съмнително дали някога ще знаем) всичко за нещата от заобикалящия ни свят. Затова Х. Селие предупреждава: „Нищо в природата не може да бъде характеризирано с изчерпваща пълнота“. Никога не могат да бъдат пълни и нашите познания за нея. Тъкмо тогава контролът на логическото мислене става прекомерно строг. Понякога нещо от това, което знаем, ни изпълва с високомерие и прави контрола още по-опасен. Последиците от това засягат не само авторите на новите идеи и предложения за решение. Заедно с това те спъват много сериозно развитието на прогреса. Подчертано беше, че рискът да грешим е много по-висок тъкмо при оценката и отношението ни към онова, с което се срещаме за първи път. И това се случва много по-често, отколкото обикновено си представяме.

Историята познава твърде много случаи, когато ценни и рядко гениални идеи, догадки, теории, открития, изобретения са били отхвърляни неоснователно и безцеремонно. Много от тях са оставали дълги години неразбрани, непризнати и неизползвани. Причината невинаги е била в липсата на добронамереност у хората, които са произнасяли негативни присъди над новото. Много по-често това е ставало поради механизма на прекомерно строгия контрол на нашия разум при срещата с непознатото.

„Това не е логично“, „абсурдно е“, „идеята противоречи на здравия разум“ или „това не може да бъде“ са най-често използваните изрази в подобни случаи. Несъстоятелните и несправедливите оценки се основават на твърдо усвоените и прилагани от нас знания, логически правила, принципи и критерии. С тяхна помощ се произнасят присъдите над новата идея. Когато грешим, всички те са несправедливи и поражат неприятни последици. Поради това са особено опасни.



Великият испански писател Мигел Де Сервантес е написал: „Фактите са врагове на истината“. И сигурно не за да оспорва с това неоспорими факти, а за да подчертае, че дори и тогава не е изключено да бъдем подведени. И от иначе верни факти да направим неверни изводи.

Една нова и пълна с евристични заряди идея може да ни се стори нелогична и противоречаща на здравия разум не защото е необоснована или не съдържа възможности за по-разумни промени в науката и в живота. Не и защото е абсурдна. Най-често това се случва поради естествената ограниченост на нашите знания и опит. Тъкмо това е, което не ни позволява при всички обстоятелства да осъзнаем истински новото и полезното. По такъв начин лесно ставаме жертва на собствените си предубеждения и предразсъдъци. Вероятно затова А. Айнщайн твърди: „По-лесно е да бъде разбит атомът отколкото предразсъдъците“.

Подчертано беше, че логическите ни принципи и съждения почиват върху досегашния опит и знания. Това понякога ги прави недостатъчно сигурни „инструменти“. То се случва понякога при напълно познати ситуации, но е много по-често, когато оценяваме състоятелността и ценността на новите идеи. Преповеряването на усвоените логически принципи и „безспорни“ истини, преклонението пред мнението на „авторитети“ в дадена област, различните догми нанасят непоправими щети - особено тежки при оценката и присъдите над новото в науката и в живота. В подобни случаи логическият контрол на нашето мислене нанася повече вреда отколкото полза. В този смисъл той определено играе ролята на *задържащ механизъм*, издига бариери срещу раждането на новото. Следователно трябва да бъде контролиран.

Историята на нашата цивилизация изобилства с примери как при появата на новите идеи мисълта често е подвеждала хората. Грешки в това отношение са покрили с печална слава имената не само на неуките и посредствените, но и на иначе големи умове. Ето само няколко примера.

Е. Ръдърфорд - едно от великите имена във физиката - твърдял: „Всеки, който очаква източник на енергия от трансформация на атома, говори фантазмагории“<sup>8</sup>. Великият Айнщайн също сгрешил, заявявайки, че „не съществува ни най-малка вероятност да се получи енергия от атома“<sup>9</sup>. В началото дори не приел и квантовата теория с думите: „Бог не си играе на зарове с природата“. Лорд Келвин - бележит

---

<sup>8</sup> Цитирано по Р. Йънгсън, „Най-големите гафове в науката“, 2003.

<sup>9</sup> Пак там.

английски математик и физик - твърдял: „Ще се окаже, че рентгеновите лъчи са измислица“<sup>10</sup>.

Когато Луи Пастър открил, че инфекциозните заболявания се причиняват от микроби, критиката била пълна с враждебни нападки. „Нима е възможно - питали самонадеяно негови колеги - толкова малки и невидими с просто око животинки да надвият човека?“ Ирландският учен Д. Ларднър обявил влака за най-опасния транспорт, тъй като високата скорост щяла да задушават пътниците.

Отрицателна оценка получава идеята за циклотрона (ускорителя в ядрения реактор). И то от най-авторитетни за времето си учени физици. Според тях такъв уред или изобщо няма да заработи, или ако това се случи, неговият коефициент на полезно действие ще бъде толкова малък, че „не си струва да се говори“ за това. Въпреки категоричната песимистична прогноза циклотронът е построен. И той работи така блестящо, че днес без него не можем да си представим не само научните изследвания в областта на ядрената енергия, но и нейното използване в живота.

Преди повече от един век знаменитият немски физик фон Хелмхолц „доказал“, че не е възможно да се построи апарат, с който да се лети. Само след няколко години братята Райт правят първите успешни опити със своя летателен апарат. И тъкмо когато провеждат опитите си, в САЩ излиза закон, който забранява всякакви патенти в областта на въздухоплаването, както това важи за „перпетуум мобиле“ - вечния двигател.

А ето още няколко „компетентни“ отрицателни присъди над новото.

За своя тезис по геометрията на изкривеното пространство Лобачевски получил от шефа на катедрата по математика в Казанския университет най-кратката, най-необоснованата, най-високомерната и самонадеяна оценка: „Това, което е вярно, не е ново, а това, което е ново, не е вярно“ - отсъдил рецензентът.

„Задържа ме един мъж от Бирмингам - оправдава закъснението си в клуба мастит английски физик - оказва се, че той прави опити да получи патент за машина, която да пише вместо човешката ръка. Посмяхме се от сърце на този смахнат проект.“ Кой знае, може би тъкмо този „смях от сърце“ да е причината печатарската машина да се появи за първи път не във Великобритания, а в Германия! И разбира се, много по-късно.

„Въвеждането на железниците ще бъде в ущърб на здравословното състояние на обществото. Движение с 41 км/ч ще причини на пътниците сътресение на мозъка и

---

<sup>10</sup> Пак там.

лудост“ - заключението принадлежи на Кралския медицински съвет на Бавария. В тон с това и кралят на Пруссия предвещава сигурен провал на тази „нова нелепица - железницата“. Той е убеден, че „никой няма да заплати прилично, за да се придвижи от Берлин до Потсдам за един час, след като може да направи това на кон за един ден и без пари“.

Когато Г. Маркони изказал гениалната идея, че съобщения могат да се изпращат през океана, му определили за попечител психиатър. Не толкова отдавна самонадеян експерт от радио „Таймс“ предсказва: „Телевизорът никога няма да играе роля в живота на хората“.

Ще завършим поредицата от куриози с един истински „бисер“. Авторът му е Ч. Дюъл, шеф на патентната служба във Вашингтон. През 1832 г. при пенсионирането си той представя доклад до администрацията със заключението: „Предлагам патентният институт да бъде закрит. Всичко вече е изнамерено и няма какво повече да се открива“.

Днес тези примери звучат анекдотично. И ние можем да се посмеем над тях. Но без съмнение, тяхното влияние и последици са били трагични и за откривателите, и за обществото. И са забавяли човешкия прогрес.

Днес учените предупреждават, че „логиката в мисленето не бива да управлява, а само да обслужва нашия ум“. В противен случай тази толкова необходима за живота на човека логика може да ни изиграе лоша шега. Неслучайно Ж. Барзун предупреждава: „Новата идея неизбежно изглежда като лудост. И степента на тази лудост е пропорционална на нейното величие. Би било идиотизъм постоянно да споменаваме Коперник, Галилей и Пастър, а при това да забравяме, че поредният учен новатор ще изглежда толкова безнадеждно непоправим и луд, колкото са изглеждали те за своето време“.<sup>11</sup>

Причината за това според някои съвременни автори е, че при стандартното логическо мислене най-често си служим с „Да-Не“ системата. А тя признава само две полюсни истини: вярно - невярно; възможно - невъзможно; логично - абсурдно.

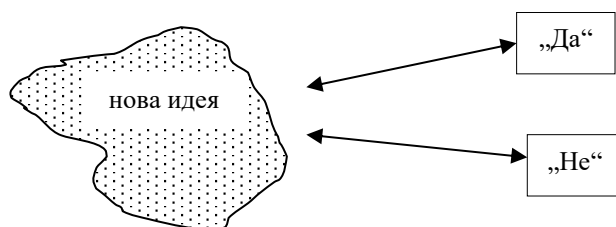
Вместо това по-добрата стратегия при обсъждането и оценката на новите идеи е да се включи в системата още един задължителен елемент - „може би?“.

Двете ситуации при контрола на логическото мислене са представени схематично на фиг. 2 и 3.

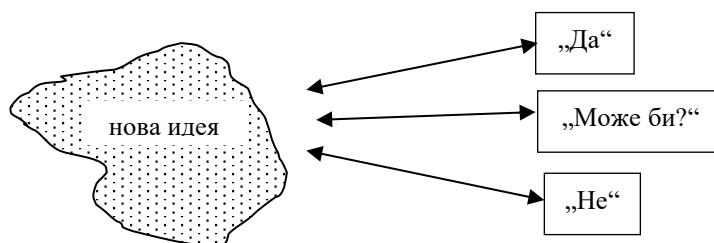
---

<sup>11</sup> Цитирано по Селье, Г. 1987. От мечти к откритию: Как стать ученым, с. 178.

Фигура 2



Фигура 3



Фиг. 2 демонстрира бързата и категорична присъда над новата идея. Тя е или „да“, или „не“. Фиг. 3 ни съветва да мислим повече с поговорката: „Три пъти мери, един път режи“. Ако отговорът не е „Да“, въпросът „Може би“ ни препоръчва да отложим присъдата за по-късно. И да изследваме по-задълбочено предложената идея.

Сама по себе си новата идея може да звучи странно и нелогично, макар да носи в себе си евристичен заряд. За да го открием, трябва да я обсъдим от много страни. Нужно е да се информираме по-подробно за мотивите и основанията на автора. Може би той ще съумее да ни обясни нейната полезност. Или да се опитаме сами да я развием по-нататък, за да видим къде ще ни отведе.

В други случаи новата идея наистина може да е неприложима. Но нейното обсъждане почти винаги стимулира търсенето на други полезни идеи. Тогава тя може да послужи като мост за разширяване на търсенето на идеи.

Разглежданият принцип изисква от нас, колкото и странно и абсурдно да звучат новите идеи, да не бързаме да казваме: „нелогично е“, „не струва“, „безплодно е“. Да не стопираме блесналите в собственото ни съзнание интересни идеи с изразите: „Това не може да бъде!“, „Ако беше толкова лесно, други преди мен отдавна щяха да го открият“. Най-важната функция на разглеждания принцип е да предпазва твореца от прибързани,

необосновани решения. И да помни народната мъдрост „Три пъти мери, един път режи!“<sup>12</sup>.

#### **4. Четвърти принцип: Използване на „играта на случая“ при търсенето на нови идеи и решения**

Същността на този принцип е да се предизвика и стимулира „играта на случая“ да ни послужи с идеи и дори с готови новаторски решения за онова, което желаем да променим и усъвършенстваме. Той изисква от нас да създаваме условия и предпоставки, както и психологическа нагласа на мисълта да се използва ролята на случайността като *фактор за стимулиране* на раждането на нови идеи и решения.

В какво по-точно се състои ролята на случайността при раждането на новото? И може ли тя да се превърне в управляем от нас фактор при търсене на евристични идеи? Дотолкова, че да я накараме да ни служи. Макар че раждането на новите идеи често е съпътствано от случайни хрумвания, учените необосновано са вярвали (някои още вярват), че дълбоките причини за появата на новото съвсем не са случайни, че те винаги се постигат със средствата на познатото ни логическо мислене.

Добре е, преди да потърсим отговорите на тези въпроси, да си припомним някои примери на ярко присъствие на случайността при раждането на големи открития. Историята предлага достатъчно свидетелства за това. Ценни идеи и дори велики открития може би не биха се появили на бял свят, не биха навестили ума на откривателя без този външен стимул - случайността.

Х. Херц открива радиовълните, без дори да ги е търсил, поради случайно забелязаното прехвърчане на искри в апаратурата, която използвал за съвсем други опити. Но той и не е могъл да ги търси. Откъде е могъл да знае, че съществува на света нещо такова, което ще се измерва с херци, за да започне да го търси?

В. Ръонтген открива рентгеновите лъчи пак по волята на случая - флуоресциращата хартия под случайно забравената светеща круксова тръба изиграва ролята на екран, върху който лъчите проектират образи. Можем да се запитаме дали щеше да ги открие, ако ги беше търсил нарочно? Но той не е могъл да знае, не е и подозирал дори, че съществуват на света рентгенови лъчи, за да започне да ги търси.

---

<sup>12</sup> Учудващо е защо у нас редица статистици - иначе добри специалисти - приемат за нормално идеите за полезни новости в системата на НСИ да се чакат само от Евростат. Може само да се предполага, че то също е обвързано с необосновано строгия контрол върху логическото мислене. А може би и с липсата на самочувствие.

В процеса на мисленето играта на случая може не само да ни подсказе нови насоки за генериране на нови идеи. Тя често ни предлага и почти *готови решения* - например при пренасяне на аналогични решения от една област в друга.

Случайността подпомага сериозно усилията на твореца да излезе извън традиционното, в непознати полета - там, където се очакват много повече евристични идеи, принципно нови решения, дори епохални открития. Затова испанският философ и есеист Хосе Ортега и Гасет отбелязва: „Откритието и изобретението на дивака едва ли е резултат от задълбочено изследване на околния свят. Манипулирайки с предметите, той случайно се е натъквал на възможности за нови полезни решения“.

Срещната мисъл в книга, нямаща нищо общо с проблема, занимаващ изобретателя или учения, видян предмет в магазина, на улицата, изказана мисъл по друг повод, за други неща, изразено становище на дискутиращите и т.н. - всичко може да ни подсказе неочаквани от нас идеи. Да ни разкрива полезни връзки или да ни подсети за аналогични решения. Те винаги идват случайно, без някой да се е надявал на това.

В теорията и технологията на творческото мислене на „играта на случая“ се гледа не като на нещо случайно, което я се появи, а като на основен принцип при търсенето на нови идеи, както и за формиране на умения и нагласи за творческо мислене<sup>13</sup>. В това отношение много помага свободният обмен на мнения в дискусиите, сблъсъкът между различните виждания на учените и специалистите, внимателното съпоставяне на различни идеи, гледни точки, подходи. Но за целта е нужно да не се притесняват другите участници в дискусиите. Да не се подценяват и отричат мненията и идеите им като неграмотни, абсурдни и неприемливи. Тъкмо това се случваше до неотдавна. И все още се случва. Напротив, необходимо е да се стимулират и специално предизвикват дискусии и спорове. И многостранно обсъждане на изказани идеи или намерения на учени, управленци, политици, специалисти. При свободния обмен на мисли и идеи реално се стимулира раждането на новото.

При търсенето на нови идеи съществуват различни формализирани процедури за активизиране на „играта на случая“. Към тях принадлежат методът на фокусираните обекти, брейнстормингът и други.

Функциите, които е призван да изпълнява четвъртият принцип - използване на „играта на случая“ - се разкриват във всичко казано досега. Обобщено за тях може да се

---

<sup>13</sup> Върху този принцип се гради създаденият от Е. де Боно метод на случайната дума. Той осигурява импулса за отклонение на мисълта от познатото към непознатото. Оценява се като много плодотворен метод за генериране на новите идеи.

каже, че те: 1) разширяват полето на търсене на нови идеи отвъд познатото и обичайното. С това рушат преградите пред полета на мисълта, които често сами изкуствено поставяме; 2) стимулират въображението на твореца; 3) осигуряват много повече идеи и варианти за решаване на новаторски задачи; 4) повишават уменията ни за евристично мислене. Добрата новина е, че след непродължителен тренинг всичко това се постига с изумителна лекота.

### **5. Пети принцип: Винаги може да се намери изход от една ситуация, дори и когато тя изглежда безизходна**

Принципът ни внушава, че в трудните ситуации, в които изпадаме в живота, за личните и обществените проблеми винаги съществуват възможности за разумни идеи и успешни решения. И не едно-единствено, а значително повече. Всеки от нас може да си спомни не една и две трудни ситуации или проблеми в личния си живот. Първоначално много от тях са изглеждали прекалено сложни, непосилни, понякога безизходни. Накрая изходът е намерен и проблемите - разрешени.

Задръжките при безизходните ситуации идват не само от сложността или неразбирането на проблема. В много по-голяма степен тя се поражда от нашето отношение към такива ситуации и проблеми. Ако ние ги виждаме само *като безизходни*, много скоро за нас те стават именно такива. Но да мислим за един проблем или ситуация като за нещо толкова трудно, че да води до безизходица, значи да останем пасивни и инертни. От това винаги губим и неудачите започват да ни преследват. Ето защо кредото на безизходните ситуации и проблеми е кредо на неудачника.

Разбира се, случват се и обстоятелства, които са по-силни от нас. Не можем да спрем торнадо или земетресение. Но това са изключения. Тук става въпрос какво може да направи човекът, когато изпадне в такава ситуация. Ако сме само пасивни наблюдатели, всяко обстоятелство ще се окаже по-силно от нас.

За безизходни ситуации не трябва да мислим изобщо. Това парализира волята и усилията ни да търсим решения. Методологията на творческото мислене убедително разкрива, че алтернативи винаги има. И решенията често могат да бъдат повече от едно. Нужно е да знаем как да ги търсим целенасочено и методично. Понякога за успешното им откриване е достатъчно само репродуктивното мислене. Но вече сме наясно, че творческото, в частност латералното мислене, е безспорно много по-продуктивно.

Казаното не бива да се приема само като лозунг за повдигане на духа. Тъкмо напротив! Вярата в това се основава на реални възможности за неограничено много

изходи и варианти за решения. Те се съдържат в самите явления и процеси. И са предопределени от тях.

Тъкмо затова твърдението, че не може да няма изход дори от една видимо безизходна ситуация, изведохме в ранг на важен принцип за творчески мислещата личност. Неговата основна функция е да окуражава и формира мисловна нагласа в съзнанието, която ще действа като непрекъснат стимул за търсене на решения дори когато те изглеждат невъзможни<sup>14</sup>. Вече има разработени техники за търсене на изход от видимо безизходни ситуации. Често проблемите изглеждат трудни и нерешими просто защото акцентите при обсъждането им се поставят върху онова, което възпрепятства намирането на изход, вместо върху факторите, които ще помогнат за решаването им. Примерно, вместо да се питаме кое пречи за повишаване на иновативната активност на статистиците в НСИ, със сигурност повече ще спечелим, като търсим факторите, които могат да помогнат. Ще добавим, че и тук има вече разработени специални методи за търсене на изход от видимо безизходни ситуации.

**6. Шести принцип: Стремеж и умения откритите идеи да се направят практически приложими.** И да се превръщат в полезни иновации в науката и социалната практика. Без това и най-великите идеи ще събират прах в архивите и ще си остават мъртви и безполезни.

Приключвайки с принципите на творческото мислене, ще подчертаем, че те не бива да се разглеждат изолирано и всеки сам за себе си. Видяхме, че всеки има своите специфични функции при стимулиране на раждането на новото, макар че части от тях се припокриват. Всеки може да съдейства за създаване на навици и умения, които да стимулират успешното търсене на новите идеи. Като цяло те се подчиняват на общата цел - формиране на евристично мислещи личности и разкрепостяване на творческия потенциал на личността. И както сега е прието да се казва - да се повишава значително иновативният капацитет на личността за активно използване на интелектуалната енергия на човека.

Да ги възприемем и да се научим да прилагаме тези принципи в живота, означава да формираме в себе си умения да търсим постоянно и по-успешно да намираме нови, по-разумни решения на личните и обществените проблеми.

Обобщено на фиг. 4 е представена мисловна карта, която визуализира обсъжданите принципи.

---

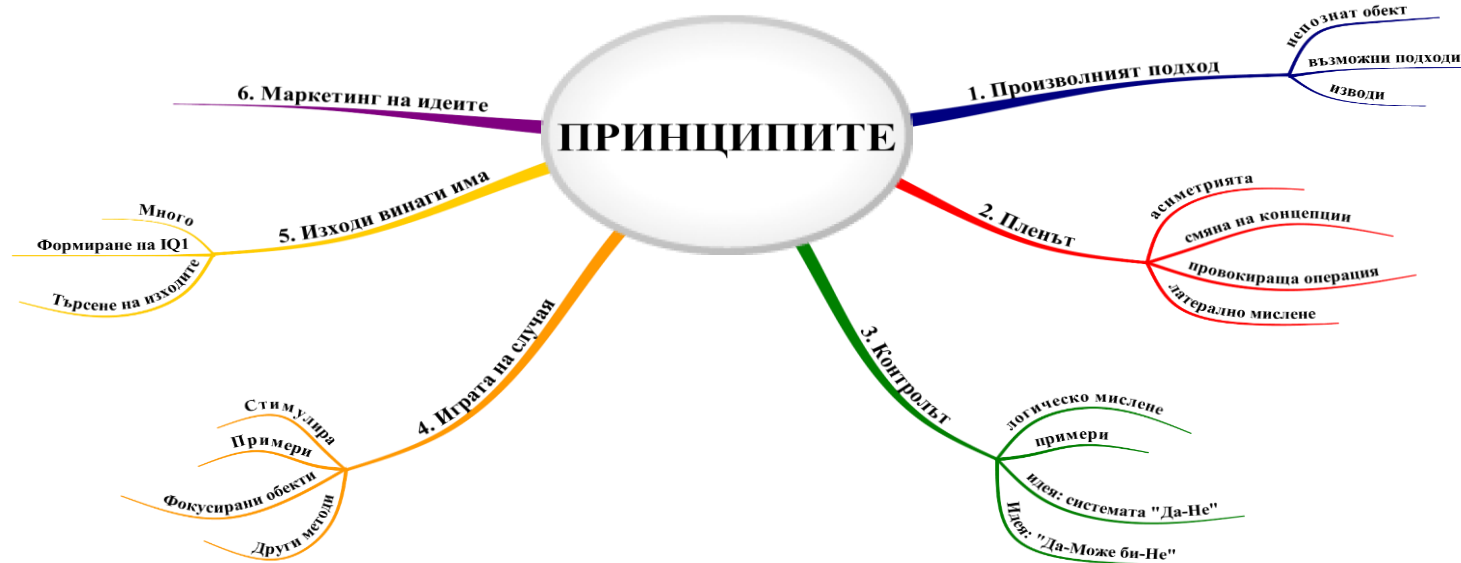
<sup>14</sup> Прекрасно е изразил това поетът Р. Киплинг в стихотворението „Ако“: „... Когато мислиш, че не можеш, ти си се отказал и си победен“.



Няколко важни извода следват от обсъжданите принципи на иновативното мислене.

Не можем да очакваме повишаването на иновативния капацитет на професионалните статистици да се случи от само себе си. За да стане това, очевидно не е достатъчен само високият професионализъм на статистиците. Нужни са още три съществено важни неща: 1) овладяване на теорията и технологията на творческото мислене, т.е. повишен иновативен капацитет на статистиците; 2) осигуряване на реално действащи стимули за разгръщане на широка и ефективна иновативна дейност във всяка област на действителността; 3) най-важното - да се управляват ефективно иновативните процеси. В това отношение ръководството на НСИ остава длъжник на институцията и обществото.

Фигура 4



Няколко важни извода следват от обсъжданите принципи на иновативното мислене.

Не можем да очакваме повишаването на иновативния капацитет на професионалните статистици да се случи от само себе си. За да стане това, очевидно не е достатъчен само високият професионализъм на статистиците. Нужни са още три съществено важни неща: 1) овладяване на теорията и технологията на творческото мислене, т.е. повишен иновативен капацитет на статистиците; 2) осигуряване на реално действащи стимули за разгръщане на широка и ефективна иновативна дейност във всяка област на действителността; 3) най-важното - да се управляват ефективно иновативните процеси. В това отношение ръководството на НСИ остава длъжник на институцията и обществото.

## **ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:**

**Атанасов, Ат. и колектив** (2010). Изкуството да се задават въпроси и да се получават отговори. София, Софтрейд.

**Дракър, П.** (2005). Мениджмънт. Предизвикателствата през XXI век. София, изд. „Класика и стил“.

**Йънгсън, Р.** (2003). Най-големите гафове в науката. София, изд. къща „Анимар“.

**Селье, Г.** (1987). От мечти к откритию: Как стать ученым. М., Прогресс.

**Съйкова, Ив., Св. Съйкова** (1999). Технология на творческото мислене. София, Евристика.

**Buzan, T.** The Ultimate Book of Mind Maps. Thorsons, Harper Collins, London.

**De Bono, E.** (1993). Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. Harperbusiness.

**De Bono, E.** (2015). Lateral Thinking: Creativity Step by Step. Harper Colophon; Reissue edition.